

FİİLLERİN(EYLEMLERİN) ANLAM ÖZELLİKLERİ

Fiilin anlam özellikleri konusuna geçmeden önce **fiilin ne olduğunu** çok iyi bilmelisin.

FİİL(EYLEM) NEDİR?

1. “İş(kılış), oluş, hareket” bildiren sözcüktür.

2. Belirli biçim, renk, ebat ile **zihinde canlandırılmaz**. (Belirli bir biçim ve şekille zihninde canlandırabildiğin her şey isimdir.)

ÖRN: Evden az önce çıktım.

AÇIKLAMA: “çıkma” fiildir. Bu sözcüğü **rengi, biçimi ile zihinde canlandıramayız**.

3. Kip(zaman,dilek) ve şahıs(kişi) ekleri ile çekimlenirler.

ÖRN: gel**dim**, gör**ü**yorum, git**meli**, dinle**sen**, çöz**eceğim**, gör**müşler**, anla**mışsınız**....

4. Genellikle **cümlelerin sonunda** bulunur ve **yargı** belirtirler. (Başında, ortasında da bulunabilir.)

ÖRN: Onu görünce çok şaşırdım.

Şaşırdım onu görünce.

Onu görünce şaşırdım, ne yapacağımı bilemedim.

5. Olumsuz biçimleri “-me/-ma” olumsuzluk eki ile yapılır.

UYARI: “-me/-ma” olumsuzluk eki alan her kelimeye fiil **diyemeyiz**. Fiillere çok benzeyen **fiilimsiler** de “-me/-ma” olumsuzluk eki alır ve bunlar isimdir. (Fiilimsileri seneye öğreneceksin.)

ÖRN: geldi, gördü, bakıyor, yazmalı. (gel**medi**, gör**medi**, bak**mı**yor, yaz**ma**malı... **fiil**)

ÖRN: gelmek, gören, gülmek, koşma, ...(gel**memek**, gül**memek**, gör**meyen**oluyor ancak **fiil değil**.)

PEKİ NASIL AYIRT EDECEĞİZ?) Bir sözcüğün fiil olduğundan emin olmak istiyorsan o sözcüğün olumlu hâline “**değil**” getir, bir cümlede kullan .Anlamsızsa fiildir, anlamlı ise isimdir; tıpkı senin ismin gibi. (Senin ismin değil alabiliyor, tüm isimler senin ismin gibi değil alabilir.)

ÖRN: Geliyorum : Az sonra yanına **geliyorum değil** (olmadı, fiil)

Okumak: Okumak **değil** çalışmak istiyorum (oldu, isim)

Bitirmelisin.: Kitabı bitirmelisin **değil**. (olmadı, fiil)

Çalışmayı : Çalışmayı **değil**, oturmayı severim. (oldu, isim)

DİKKAT ET!: “**değil**” sözcüğünü getirirken kelime olumsuz ise önce olumlu yapmalısın çünkü **olumsuz fiiller** zaten “**değil**” alır.

ÖRN: Seni anlamadım.

AÇIKLAMA: “Seni **anlamadım** değil.” şeklinde kullandığımızda “**değil**” alabiliyor. Ancak “**anlamadım**” olumsuz ve biz bu formülü kelimeyi olumlu hâle getirip kullanmalıyız. “Seni **anladım** değil.” olmuyor o hâlde **anlamadım fiil**.

TAVSİYE: Bazen isimler mi “**değil**” olarak olumsuz oluyordu yoksa fiiller mi diye ikilemde kalabilirsin **kendi ismine “değil”** getirirken sana yardımcı olacaktır.

En sevdiğim arkadaşım Ahmet. (En sevdiğim arkadaşım **Ahmet değil**.)

AÇIKLAMA: Bu cümlede “**Ahmet**” **isimdir** ve “**değil**” alabiliyor . İşte **tüm isimler** ve **isim soylu sözcükler** “**değil**” **alabilir** ancak **fiiller** (olumlu fiiller) “**değil**” **alamıyor**, yalnızca “**-ma,-me**” alabiliyor.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcüklerin fiil olup olmadığını belirtelim.

1. Bir gece aniden aklıma çok parlak bir fikir geldi. (**geldi değil** diyemem, **gelmedi** derim . O hâlde fiil.)
2. Herkes yetenekli olduğu alanda fikirler geliştirmeye başladı.
3. Bir elin nesi var, iki ele ne gerek var?
4. İlk kez insanlara yardımcı olacağım için sevindim.
5. Çizimlerimi meydana çınar ağacının gövdesine asarak sergiledim.
6. Ömür boyu, bildiklerimizin esiri oluruz.
7. Günlerce çalışarak planlar çizdim.
8. Sonunda çalışmalarım belli bir olgunluğa ulaştı.
9. Hep birlikte çalışmaya koyulduk.
10. Su gücüyle çalışan makinelerle iplik ürettiler.
11. Köylüler, bütün bu düzeneği kurarken çalışmayı çok sever oldular.
12. Edindikleri bilgileri başka alanlara da uygulamak istediler.
13. Çalışmanın aslında tembellikten çok daha iyi olduğunu keşfettiler.
14. Sanki fırtına karşısında yere doğru eğilmiş bir ağaç gibi duruyordu.
15. Çok yaşlandığı için dışarı çıkması da zor oluyordu.
16. Her gün az da olsa daktilosunun başına oturup ağır aksak yazıyordu.
17. Yazdıklarını da kızı dâhil kimsenin okumasına izin vermiyordu.
18. Nine doksan dokuz yaşına bastığında kızı hastalandı.
19. Bebeklerin tırnakları yetişkinlerden hızlı uzuyor.
20. İyi bir konuşmacı dinleyiciler ile göz teması kurar.

ÇOK ÖNEMLİ: Bir kelimenin fiil olup olmadığını belirlemek için kelimenin köküne asla bakma! Ek almış son hâline bak!

ÖRN: Evi geçen hafta temizledik.

AÇIKLAMA: “**temizledik**” sözcüğünün köküne bakarsak “**temiz**” **isimdir** ancak aldığı ekle incelediğimizde “**temizledik**” **fiildir**.

FİİLLERİN(EYLEMLERİN) ANLAM ÖZELLİKLERİ

- Fiiller anlam özelliklerine göre **üç**e ayrılır.
 1. İş(Kılış) Fiilleri
 2. Durum Fiilleri
 3. Oluş Fiilleri

1)İş(Kılış) Fiilleri:

* Öznenin kendi isteği yani **iradesi** ile gerçekleşir. (Özne isterse yapmayabilir.)

* Öznenin yaptığı işten etkilenen bir **nesne** bulunur.

* Fiile “**neyi, kimi**” soruları yöneltilebilir.

PRATİK BİLGİ: Bir cümlede geçen fiilin iş(kılış) fiili olup olmadığını belirlemenin en pratik yolu cümleyi **unutup** fiile odaklanmak ve fiilin önüne “**onu**” getirmektir. Fiil “**onu**” sözcüğünü **alabiliyorsa iş(kılış)** fiilidir.

ÖRN: Ali okulun camını kırdı.

AÇIKLAMA: “onu kırdı” şeklinde kullanabilirsin.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili fiillerin iş(kılış) fiili olup olmadığını belirleyelim.

1. Her sabah erken uyanırım. (onu uyanırım olmuyor, o hâlde iş değil)
2. Dünyadaki insanlar barış içinde yaşamalıdır.
3. Tüm insanları sevgi ile kucaklamalıyız.
4. Gözlerimiz her zaman doğruyu göremez.
5. Zor durumda kalanlara hepimiz yardım etmeliyiz.
6. Tüm kapalı kapıları sevginin gücü açar.
7. Babaannem her geçen gün biraz daha yaşlanıyordu.
8. Mutluluğun şarkısını söylüyordu nehirler.
9. Proje görevimin bir kısmını bitiririm bu akşam.
10. Birlikte hareket edersek sorunlarımızı daha rahat çözeriz.

2) Durum Fiilleri

* Öznenin yaptığı işten etkilenen bir **nesne yoktur**.

* Fiile “**neyi, kimi**” sorularını yöneltemeyiz.

* Fiilin önüne “**onu**” getiremeyiz.

* **Bazen** insanların kendi isteğiyle bazense kendi isteği dışında gerçekleşir.

* Bitmesi için başka bir eylemin başlaması gerekir.

ÖRN: Doğru cevabı bilemeyen öğrenci yerine oturdu.

AÇIKLAMA: “oturmak” kişinin iradesi ile gerçekleşir. Oturmak eyleminin bitmesi karştı olan kalmak ile değişebilir.

ÖRN: Çok yorulduğu için erkenden uyumuş.

AÇIKLAMA: “Uyumak” kişinin iradesi dışında gerçekleşebilir. “Uyanmak” ile değişebilir.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili fiillerin durum fiili olup olmadığını belirleyelim.

1. Sabahtan akşama kadar evde tek başına oturuyor. (Durumdur, **onu** oturuyor diyemiyoruz. Ayrıca bu eylem dışarı çıktığımızda değişebilir.)
2. Sürekli ağlıyordu genç bayan.
3. Bayramlarda büyüklerimizin ellerini öperiz.
4. Bazıları nineye yardım etmeye çalışıyordu.
5. Kadın, seyirciye yerine geçmesini söyledi.
6. Zor durumda kalanlara hepimiz yardım etmeliyiz.
7. Sınıfça güldük öğretmenimizin anlattığı fıkra.
8. Sahte top mermisini sırtladı.
9. Boş sokaklarda kadın erkek dolaşiyor, hep çocuklar gibi koşuyorlardı.
10. Akşamki toplantıya öğrenci temsilcileri de katılacaklar.
11. Ne yazık ki yapmanın zor olduğunu düşünen insanlar yıkıcı olmaya çalışıyor.
12. Bir şey düşünülerek yapılırsa başarıya ulaşılır.
13. Gözlerimizi kapatıp sobamızın tüttüğü çocukluğumuza dönelim.
14. Bilge; çocuğun gözlerinin içine merhametle, sevgiyle baktı.
15. Susayan bir karga yarısına kadar dolu bir sürahiye su içmek için yaklaşmış.

UYARI: Kimi sözcükler kullanıldığı cümleye göre iş(kılış) ya da durum belirtebilir. Bu sebeple fiilin anlam özelliğine karar vermeden önce mutlaka sözcüğü cümle içindeki anlamı ile değerlendirmelisin.

ÖRN: Sınav iki saat sürdü.

AÇIKLAMA : Bu cümlede sürmek fiili devam etmek anlamında kullanılmış, “**onu** devam etti” diyemeyiz o hâlde durumdur.

ÖRN: İhtiyar adam havalar soğumadan tarlayı sürdü.

AÇIKLAMA: Bu cümlede öznenin yaptığı sürme eyleminden tarla etkilenmiş o hâlde bu cümlede geçen “sür-“ iş belirtir. “

LÜTFEN KARIŞTIRMA: Durum fiilleri ile iş fiillerini ayırmak için sadece “**ONU**” **sözcüğünü** kullanabilirsin. (“U” ya dikkat!) Lütfen “**ONA, O**” gibi sözcükleri getirip ama hocam **oluyor iş fiili** işte diye ısrar etme:) Şifre “**ONU**” kelimesi (**UNUTMA!**)

3) Oluş Fiilleri

* Öznenin **iradesi yoktur.**

* **Doğanın etkisi** ya da **Allah'ın takdiri söz konusudur.)**

* **Değişim** söz konusudur. (Fiziksel veya kimyasal.)

* Fiilin önüne **“ONU”** sözcüğünü **getiremeyiz.**

*Oluş fiilleri **zaman içinde kendiliğinden** gerçekleşir, öznenin iradesi söz konusu **değildir.**

ÖRN: Görmeyeli epey **uzamışsın.**

AÇIKLAMA: **“Uzamak”** öznenin iradesi ile gerçekleşmez, kendiliğinden olur, değişim söz konusudur.

ÖRN: Yağmur aralıksız **yağıyor.**

AÇIKLAMA: **“Yağ-”** eylemi yağmurun kendi isteği ile gerçekleşmez, ayrıca **doğa olayıdır** engellenemez ve ertelenemez.

ÖRN: Rüzgâr hızını kesmeden **esiyor.**

AÇIKLAMA: Rüzgârın esmesi **doğa olayıdır**, irade ile gerçekleşmez, engellenemez.

ÖRN: Nine doksan dokuz yaşında **öldü.**

AÇIKLAMA: **“ölmek” Allah'ın takdiridir**, irade ile gerçekleşmez, değiştirilemez.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili fiillerin oluş fiili olup olmadığını belirleyelim.

1. Bahçedeki elmalar **kızarmıştı.** (Doğa olayıdır, irade dışıdır, engellenemez o hâlde oluştur.)

2. Bağımızdaki üzümler iki haftaya kadar **olgunlaşır.**

3. Gürültü nedeniyle bebek **uyandı.**

4. Güneş doğudan **doğar**, batıdan **batar.**

5. Sonbaharın gelmesiyle yapraklar **sarardı.**

6. Kardeşim dolabın kapağını açık bıraktığı için peynir **küflenmiş.**

7. İşçiler dinlenmek için parktaki banklara **oturdu.**

8. Yanıma gelmek için birkaç defa duvara **dayandı.**

9. Kadın erkek, genç, yaşlı omuz omuza olduğu için Kurtuluş Savaşı'nı **kazandık.**

10. Görmeyeli epey **büyümüştün.**

11. Toprağa attığım tohumlar 15 gün içinde **yeşerdi.**

12. Enkazdan çıkarılan hiçbir vatandaş **yaşamıyordu.**

13. Martılar neşe içinde denize **dalıyordu.**

14. Umudunuzu hiçbir zaman **kaybetmeyin.**

15. İşlemeyen demir elbette **paslanır.**

DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

1. Bir cümledeki fiilin anlam özelliğini belirtmek için öncelikle o cümledeki **fiili bulman** gerekir:)
2. Fiili bulduysan şayet öncelikle o **fiilin önüne “onu”**(ama sadece “onu”) **sözcüğünü** getirmelisin. **“onu”** sözcüğünü **alabiliyorsa** kesinlikle **“durum, oluş”** **olamaz** mutlaka **iş(kılış)** fiilidir.

3. İş (kılış) fiilleri **insan iradesi** ile gerçekleşir. **(İstersem yapmayabilirim.)**

ÖRN: sil-, süpür-, oku-, yaz-, sev-...(İstersem yapmayabilirim.)

3. **Durum fiilleri insan iradesi** ile gerçekleşebileceği gibi **insan iradesi dışında** da gerçekleşebilir.

Otur-, kalk-, git-, gel-... **(insan iradesi)**

Uyu-, uyan-... **(insan iradesi değil)**

4. **Durum fiilleri başka bir durumun başladığı an** değişebilir.

Uyumak: uyandım ve durumum değişti:)

5. **Oluş fiillerinde asla öznenin iradesi yoktur.**

“Rüzgâr esiyor.” Bu cümlede rüzgâr “es-“ için çaba **göstermez**, esmek istemiyorum **diyemez**.

6. **Doğa olayları, Tanrı’nın takdiri, öznenin engel olamadığı, erteleyemediği fiiller oluş fiilidir.**

Es-, yağ-, yeşer-, çürü-, doğ-, bat-...(**Doğa olayı**)

Öl-, doğ-(**Tanrı’nın takdiri**)

Uza-, yaşlan-, büyü-, gençleş-, güzelleş-...(İnsan iradesi dışında gerçekleşir)

Aşağıdaki cümlelerde geçen fiilleri bulalım, fiillerin anlam özelliklerini yay ayraç içinde belirtelim.

1. Saçları çok fazla uzamış. (**oluş**)
2. Bahçede oynayan çocukları gördüm.
3. Bütün sınıf etkinliğe katıldı.
4. Sınavdaki tüm soruları bildim.
5. Zayıflıyor günden güne.
6. Yorulunca bir köşeye oturdum.
7. Manavdan iki kilo domates al.
8. Minik kedi yağmurda sokakta kalmış.
9. Şehir dışındaki teyzem için bir mektup yazdım.
10. Ali, sabahtan beri müzik dinliyor.
11. Öğretmenimiz bu konuyu tekrar anlatacak.
12. Demir kapı paslanmış.
13. Anneme renk renk çiçekler topladım.
14. Bu yıl meyveler erken kızardı.
15. En büyük hayali doktor olmakmış.
16. Seni soran, şu karşımızda oturandı.

5 SORU İLE BİTİRELİM:)

1.

☐ Dolaptaki meyveler bozulmuş.

◆ Babasının gelmesini dört gözle beklerdi.

○ Mutluluğun şarkısını söylüyordu nehirler.

▲ Yıllardır hiç bu kadar gülmemiştin.

Sembollerle gösterilen yukarıdaki cümlelerden hangilerindeki altı çizili filler iş(kılış) anlamı taşımaktadır?

A) ☐ ve ◆ B) ◆ ve ▲ C) ○ ve ☐ D) ◆ ve ○

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde oluş anlamı taşıyan bir fiil bulunmaktadır?

A) Zor durumda kalanlara hepimiz yardım etmeliyiz.

B) İşçiler dinlenmek için parktaki banklara oturdu.

C) Birlikte hareket edersek sorunlarımızı daha rahat çözeriz.

D) Kardeşim, dolabın kapağını açık bıraktığı için peynir küflenmiş.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili fiil durum anlamı taşımaktadır?

A) Babaannem her geçen gün biraz daha yaşlanıyor.

B) Tüm kapalı kapıları sevginin gücü açar.

C) Öğretmenin anlattığı fıkra sınıfça güldük.

D) Ne yağan yağmur ne kopan fırtınalar ayırır bizi.

4. Güler Hoca derste fiillerin anlam özelliğini anlatır. Daha sonra tahtaya dört cümle yazar ve cümledeki fiillerin altını çizer. Öğrencilerinden altını çizdiği fiillerin anlam özelliğini belirtmelerini ister. Tüm fiillerin anlam özelliğini doğru söyleyen öğrenci ödül alacaktır. Güler Öğretmen'in tahtaya yazdığı cümleler aşağıdaki gibidir:

I. Kasım ayının gelmesi ile birlikte havalar soğudu.

II. 10 Kasım'da sınıfça Anıtkabir'i ziyaret ettik.

III. Uzun süredir çocuk edebiyatını inceliyorum.

IV. Çocuk kimseyi göremeyince etrafına bakındı.

Öğrencilerin verdiği cevaplar:

Umut: Durum/ İş(Kılış)/ İş(Kılış)/ Oluş

Eylül: Durum/ İş(Kılış)/ İş(Kılış)/ Durum

Elif: Oluş/ İş(Kılış)/ İş(Kılış)/Durum

Selman: Oluş/ İş(Kılış)/ Durum/ İş(Kılış)

Buna göre ödülü hangi öğrenci kazanmıştır?

A) Umut B) Eylül C) Elif D) Selman

5.

- I. İhtiyar adam, en sevdiği şapkasını kaybetmişti.
- II. Savaş yüzünden binlerce insan ülkesini terk etti.
- III. Az sonra fidan boylu, civan bir delikanlı meydana girmiş.
- IV. ----

Yukarıda boş bırakılan dört numaralı cümleye hangisi getirilirse cümledeki filleri anlam özelliği açısından eşleştirebiliriz?

- A) Su vermediğim için en sevdiğim çiçeğim solmuş.
- B) Morali bozuk olduğundan kimseyle konuşmuyor.
- C) Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü.
- D) Biraz gayret edersen gitar çalmayı öğrenebilirsin.